

This entry is part 3 of 3 in the series Carl Schmitt, filosofie a nacionální socialismus

Carl Schmitt, filosofie a nacionální socialismus

Carl Schmitt, filosofie a nacionální socialismus, část 1

Carl Schmitt, filosofie a nacionální socialismus, část 2

Carl Schmitt, filosofie a nacionální socialismus, část 3

Autor: Wilhelm Schmidt-Biggemann

Základní pojmy:

Suverenita. Znáte definici: „Suverén je ten, kdo rozhoduje o výjimečném stavu.“ (Myšlenka sama je Kierkegaardova, na to poukázal sám Schmitt.) „Výjimečný stav určuje sám sebe a normální stav.“ To je nejslavnější věta ze Schmittova spisu *Politická teologie*. Jaký je smysl této teorie suverenity: Je současně teorií samého pomezí zákonů, jejich prosaditelnosti a jejich porušení – tedy vždy i současně teorií decize.

Co znamená vlastně suverenita, *suprema potestas*? Přírozeně – i to patří k politické teologii – jsou všechny podstatné pojmy státovědy sekularizované teologické pojmy – a to platí *a fortiori* pro suverenitu. Suverénem je ve vlastním smyslu jen Bůh. Ten má vskutku *suprema potestas* (svrchovanou moc). **Suverenita je moc, která může ustavovat absolutně, která klade něco mimo sebe samu.** Ale již ve středověkých úvahách (u Dunse Scota), ale i v německém idealismu (u Fichta) bylo pamatováno, že ten, kdo něco ustavuje, se v témže momentu omezuje. Aby zůstal suverénním, musí tedy zákon, aby to neomezovalo suveréna, být zrušen.

Tento vzorec je vzorcem suveréna, který, když platí ústava, tak ji může zbavit platnosti, a tato suverenita se uplatňuje opačným způsobem v případě revoluce, kdy zde žádná ústava není a právě kdy suverén právo ustavuje. *Vůdce ochraňuje právo* je pak bytostně pozicí, která vytváří suverenitu v momentu neplatnosti zákonů: **Vůdce tvoří jako suverén právo. To je decize.**

Suverenita je, a to platí asi již gramaticky, hraniční pojem (jako *suprema potestas*) a možnost tento pojem myslet je vždy vázána na změnu. Suverenita je v tomto smyslu pojmem krize, který se hodí buď pro revoluci, nebo pro tvorbu práva – a je, pokud může být pojat nějak právně, také decizionistický. Proces rozhodnutí sám je momentem suverenity – a decize má vždy dvojí možnost: ustavit a prosadit právo právě tak jako ho zbavit platnosti. Suverén je

Totální stát v praxi?

vždy ten, kdo nakonec v puči vítězí, protože totiž rozhodl o výjimečném stavu.[1]

Tento pojem suverenity je pojmem puče a revoluce, který pohlíží na stát z hlediska krize a mocenského prosazení toho, co je právo. (K tomu od Grotia: *Justiam in jure non includo!*, čili Spravedlnost do práva nezahrnuji! To se stává otázkou po legalitě a legitimitě.) A takový **suverén** přece **rozhoduje** po ustavení práva o tom, **kdo je přítel a nepřítel**. [2] **V tom spočívá pojem politična.**

Decize. Suverenita, tak jak chápe tento pojem Schmitt, a decize spolu neoddělitelně souvisejí: neboť když suverén rozhoduje o výjimečném stavu, pak je to právě decize. Ale nerozhoduje zcela. Uvnitř jurisprudence je rozhodnutí nalezením práva a současně tvorbou práva. Schmitt vychází z toho, že „každé konkrétní (konkrétní patří k **expresionistickému** používání slov) právní rozhodnutí obsahuje moment obsahové difference, protože právní závěr není odvoditelný až do posledního zbytku ze svých premis, a okolnost, že rozhodnutí je nutné provést, zůstává samostatně determinujícím momentem“.

„Případ Kelsen“: Schmittovým protivníkem je „čistá právní nauka“ jeho kolínského – krátkodobě – kolegy Kelsena, který chápal právo logicky a pozitivisticky. Právo bylo pro Kelsena normativním systémem získaným legálním postupem, normativním systémem kodifikovaným státem. Právo je pak druhem logického soukromoprávního stabilizátoru, jenž vyrovnává zájmy. „Čistá právní nauka“, píše Kelsen, „chce líčit právo, tak jak je, aniž by ho legitimovala jako spravedlivé nebo diskvalifikovala jako nespravedlivé“. Kelsen vychází z toho, že je možné určit právo pro všechny jeho možné případy jako holistický normativní systém a učinit ho logicky donucujícím.

Přesně v tom je Schmitt jeho nejrozhodnějším protivníkem. Sice: Ani u liberálního Kelsena, ani u antiliberálního Schmitta není právo normováno morálně [3]. Ale: Pro Schmitta není tvorba práva normově-logickým procesem, nýbrž je konkrétním (opět konkrétní) prosazením práva. Zatímco pro Kelsena je praktický právník technikem subsumcí, formuluje Schmitt v „Ústavní nauce“ z roku 1928: **„Nejlepší je rozkaz.“**

Formulace zní: Decize dopomáhá právu v reálné, konkrétní, principiálně nejednoznačné situaci k realitě – nebo jí právě zabraňuje.

Toto patří k dialektice suverenity a rozhodnutí: Ten, kdo mění, je suverén. On může současně právo klást a stát mimo právo, protože je strážcem ústavy nebo pánem práva. Jestliže v krizi neplatí žádné právo, ustavuje právo suverénní diktátor nebo vůdce puče.

Takové pojmy a takové hříčky nejsou jistě bezvýznamné; ukazují zásadní bod v novověké teorii státu, který by se dal charakterizovat jako možností krize zatížená slabina právního státu v poměru k suverenitě. Takové koncepty, nezávisle na osobě Carla Schmitta, zůstávají pro teorii státu důležité – právě protože jistě nepřispěly ke stabilizaci Výmarské republiky. Jejich logika nemůže být jen tak jednoduše označena jako národně-socialistická. Ale pro politickou teorii třetí říše byly v ohledu na diktaturu podstatné – s vůdcovským principem měly naproti tomu máloco do činění. [4]

Legalita a Legitimita. Mnohem dále se dostalo pohřbívání Výmarské republiky ve vztahu k „Legalitě a legitimitě“ (slavné pojednání z roku 1932), kde šlo o formulaci toho, co je vlastně legitimní získání moci. To byl **Schmittův nejdůležitější spis proti parlamentarismu**. Argumenty: jednalo se o následující kalkul týkající se stran: Když mohou strany získat legálně moc ve státě, kdo vlastně garantuje, že neučiní stát – a stát je pochopitelně vždy více než mínění jedné strany – státem stran a nebudou tak stranické, že nebude již mít smysl hovořit o státě ve významu kategoriálního celku? To může být samozřejmě interpretováno jako spis proti převzetí moci nacionálními socialisty, může to být ale viděno i jako reflexe role komunistické strany v říjnové revoluci. Rozhodující je něco jiného: Zde tkví rovněž strukturální slabina parlamentní ústav. Schmittova představa „obratu k totálnímu státu“ (Die Wendung zum totalen Staat. In: *Europäische Revue*, 7. Jahrgang, 1931, s. 241 – 250; poté vyšlo v *Position und Begriffe*) ukazuje pak takříkajíc pro něj pozitivní rub špatného parlamentarismu. [5] Také zde vychází opět z jedné ze svých typických ústředních vět: Ve veškeré tvorbě důležitých pojmů tkví základní dualistická struktura. – V raném 19. století vidí kontrapozici mezi státem řízeným vládou a zákonodárným státem (boje o konstituci). V raném 20. století protiklad stát (vláda a zákonodárství) kontra společnost a hospodářství. Protože se strany ale samy učinily stranickým státem, stává se trh sám také stranickým. – Hledá se stát, který určuje sám vnější hospodářství a uvnitř omezuje plánovaným hospodářstvím stranictví. (Koncept společný s Johannem Popitzem.) Totalita státu implikuje správu a hospodářství pod osobní, nejspíše autoritativní, jednotou. To může být viděno opět jako koncept krize v situaci krizového hospodářství, ale je to současně koncept zaměřený proti parlamentarismu. Jak dalece je nacionálně-socialistický, je obtížné rozhodnout. Demokratický v žádném případě není.

Velmocenský prostor. Zůstává ještě jedna oblast: mezinárodní velmocenský pořádek. Když platí rozhodnutí a suverenita pro ústavu uvnitř, pak je mimopolitický potenciál relativně jasný: Neexistuje přirozenoprávní rámec, právo je ustavováno konkrétně v oblastech, které člověk ovládá – neboť jen tam může být právo také prosazeno. Tedy existují smysluplně stanovené sféry vlivu, v nichž ustavuje **právo** (které pochopitelně **není nikdy universální**) právě hegemoniální moc. To má za následek, že ústavy mohou být vnuceny hegemoniální mocí, že tyto ústavy – a to platilo nejen ve druhé světové válce, nýbrž až do konce Brežněvovy doktríny – mohou být prosazeny jako konkrétní „právo“ vojensky. [6]

To byla také teorie, která pamatovala i na **nacionálně-socialistické rozdělení světa**, které **se obrátilo proti právnímu universalismu**; byla to také doktrína, kterou Stalin po druhé světové válce vyjednal se západními mocnostmi; byla to právní realita železné opony.

* * *

Přednáška Schmidta-Biggemanna na Filosofické fakultě UK v roce 1990, kterou jsme reprodukovali ve třech pokračováních, je opravdu pouze tím nejzákladnějším uvedením do problematiky. Jak vidno z našich poznámek, už jen bez těchto doplnění se ve své stručnosti snadno může stát zdrojem řady zásadních nedorozumění. Ve své době se jí však podařilo vyvolat zájem, i polemický, který se nejprve promítl do několika časopiseckých reakcí, [7] následně do edičních plánů nakladatelství Oikoymenh [8] a v loňském roce vyvrcholil

kolokviem „Carl Schmitt v kontextu evropského politického a právního myšlení“, zaštitěným Úřadem vlády České republiky. [9] Také my se ke Carlu Schmittovi ještě vrátíme, abychom si zrekapitulovali jeho odkaz dnešku. Už nyní si ale můžeme zodpovědět otázky, jimiž Schmidt-Biggemann svou řeč začal (a v originále i končil):

- 1) Ano, argumenty, které Schmitt používá, jsou stále živé. Odkryl strukturální slabiny parlamentní demokracie.
- 2) V případě Schmitta a nacionálního socialismu se jedná spíše jen o společnou frontu proti liberalismu, parlamentarismu a demokracii. Společný odpor.
- 3) Jakou roli v tomto spojení hrála Schmittova osobní ctižádost, nevíme, pro nás jde prostě o praktický příklad aktu „vymezení příslušnosti: určení přítele a nepřítele, kdo stojí na jaké straně“. Viz naše poznámka č. 2 níže. A tím zodpovídáme vlastně i otázku poslední, totiž:
- 4) Jak dalece spolu korespondují teorie a život?

Zdroj: Filosofický časopis Ročník XXXIX., 1991, číslo 5, přeložil Martin Pokorný, upravil DP.

Poznámky DP:

1. Srov. Guillaume Faye, *Proč bojujeme: metapolitický slovník*, heslo „vážený případ“, Tradice budoucnosti, edice Orientace, 2/2009.

2. **Otto Koellreutter** (1883–1972), právní teoretik „vůdcovského státu“ (*Der deutsche Führerstaat*, 1934), zdůrazňuje, že politika je založena především na definici přítele, poněvadž v první řadě je „vymezením pole příslušnosti: kdo stojí na jaké straně!“. Více k tomu viz Guillaume Faye, c. d., heslo „politika“. Srov. také vůdcovský stát u **Hanse Freyera** (*Der Staat*, 1925).

3. Obsahovou spravedlnost tudíž u Kelsenova liberálního „právního státu“ ani u Schmittova autoritářského „totálního státu“ nehledejme. Naproti tomu Koellreutterův národně-socialistický „vůdcovský stát“ ji nárokuje. Je to výraz oné „nepolitické politiky“, kterou Schmitt tak podceňoval (*Politische Romantik*, 1923). V praxi však za těch několik let své vzrušené existence zůstal i národně-socialistický stát právním státem, tzn. státem, který dodržuje své vlastní zákony, které byly z valné části prostě přejaty z předchozího císařského i republikánského období!

4. **Vůdcovský princip** (Führerprinzip) je organizačním principem národně-socialistického státu nejen v oblasti výstavby státního aparátu, ale vůbec celého národního společenství a znamená umožnění plné pravomoci vedoucího jednotlivce, ovšem spojenou s plnou osobní odpovědností. Každému vedoucímu jsou k ruce poradci, avšak rozhodnutí činí výhradně on. Tím má být vyřazen mechanismus demokratického státního aparátu, v němž se odpovědnost a osobní iniciativa ztrácejí v přítmí anonymních sborů a tajných hlasování. Více k tomu Jan Mertl, *Z dějin politického myšlení*, Praha 1943, s. 206. Ve „vůdcovském státě“ je Vůdce

odpovědný národu (ten jej může, avšak nemusí delegovat!) a před dějinami, u etatisty Schmitta státu, který vůdce ztělesňuje (= „politická teologie“, „césaropapismus“), tedy vlastně hlavně sám sobě. Také Schmittovi šlo však o obnovení osobní dimenze vlády.

5. Pozor! Výrazem „totální stát“ v této době Schmitt rozuměl úplné zpolitizování liberální společnosti a státu prostřednictvím politických stran, které podle něj nevidí již žádný rozdíl mezi soukromým a veřejným prostorem – mínil ho tudíž kriticky a plédoval pro typ kabinetní politiky. Od roku 1933 pak výrazu „**totální stát**“ užíval ve smyslu „silný stát“, tzn. stát schopný okamžitých reakcí a krocení ekonomických sil, ale stále s čistým rozdělením soukromé a státní sféry. A to je v naprostém rozporu s nárokem „**totalitního státu**“, tj. státu celistvého, jenž očekává politické zapojení nejlépe ode všech příslušníků národní pospolitosti! Schmittovi šlo, tak jako i třeba Spannovi, E. J. Jungovi či Evolovi, o autoritářský stát, ne ale o ten jejich „stavovský“, spíš o „klasickou“ diktaturu, která rovněž odpolitizovává a „organicky“ vylučuje, zpasivňuje, lidové masy. Totalitní stát chce naopak lidové masy, „kus přírody“, pojmout a „uměle“ formovat *do* a v aktivních společenstvích.

6. Na rozdíl od západní univerzalistické doktríny, kterou se dnes tolik řídí zahraniční politika USA, Schmitt postuloval „**pluralismus velkoprostorů**“: „Kdežto ‚impérium‘ má často význam univerzalistického, svět a lidstvo objímajícího, tudíž nadnárodního výtvaru (i když jej mít nemusí, neboť může vedle sebe existovat několik různých imperií různého druhu), je naše Německá říše v podstatě *určena národnostně* a je v podstatě neuniverzalistickým, právním řádem na základě úcty ke každé národnosti.“ (*Positionen und Begriffe*, 1940, s. 303) S národně-socialistickými koncepcemi „pořádající mocnosti“ a „hospodářských velkoprostorů“ se Schmitt nerozcházel, proto snad i onen jeho příklon od státního práva k mezinárodnímu.

7. Např. Pavel Lukeš, Carl Schmitt: Blíže k moci než k právu, In: *Filosofický časopis*, č. 4/1997, s. 665-668; Daniel Toth – Martina Tothová, Carl Schmitt: diskuse pokračuje, In: *Politologická revue*, č. 1/2001 (červen), s. 149-159.

8. Carl Schmitt, *Pojem politična*, CDK a Oikoymenh, Brno – Praha 2007; Carl Schmitt, *Teorie partyzána*, Oikoymenh, Praha 2008, Carl Schmitt, *Politická teologie*, Oikoymenh, Praha 2012. Již v roce 1993 ve vydavatelství také vyšla knížka *Politická filosofie 20. století* od K. von Ballestrema a H. Ottmanna s rozsáhlým Schmittovým „profilem“ (s. 59 až 85).

9. Carl Schmitt v kontextu evropského politického a právního myšlení. Z kolokvia se taktéž připravuje tištěný výstup.

Series Navigation

<< Carl Schmitt, filosofie a nacionální socialismus, část 2